

CEMAL SÜREYA ŞİİRİ VE SAPMALAR

Hayrettin Taylan

- İkinci Yeni'nin önemli ismi Süreya'nın poetik çizgisi, şiir dili, duruşu ve temaları renklidir. Anlama, anlam olaylarına, fonetik bağla semantik bağlamlar arasındaki bir kısmı şuurlu bir kısmı şuursuz çıkışları şiire yeni bir renk getirmiştir. Kelimeyi önemsemiştir. Kelimelerle oynayarak kendine özgür bir şiir dili oluşturmuştur. Poetik okulun öğrencisi ve yolcusu olmadığından şiir tarzında sapmalara neden olmuştur. Onun şiirinde önce tarz sapması görülür. Daha sonra anlam sapmalarını, sözcük sapmalarını, en son olarak da başta erotizm olmak üzere tema sapmalarını görürüz.

İlk şiirlerinde, geleneksel şiir hatta Garipçilerin izleri görülürken daha sonra "İkinci Yeni" izlerini görürüz. Tarz sapmalarının yanında, kelime sapmaları ve metinlerarasılığın derin izlerini görürüz.

Şiiri, bir kelime sanatı olarak görmesi de sapmadır. Poetika okulundan uzak olduğundan intihal izleri taşır. "Şiir geldi kelimeye dayandı." Stéphane Mallarmé'nin poetik aynasından alınmadır.

"Süreya, şiirinde âdeta dille oynar. Onu evirir çevirir ve bambaşka bir hâle getirir. Kelimelerin anlamlarını değiştirir, yeni anlamlar yaratır. Yaratılan yeni anlamlar asla gelişigüzel bir şekilde oluşturulmaz. Bu anlamların dayandığı temeller sağlamdır. O, kelimelerle oynamada aşırılığa kaçmaz çünkü kelimelerin canlı olduğuna inanır ve kelimelerle fazla oynayıp onları sıkboğaz ederse elinde ölü parçalar kalma ihtimalinin bilincindedir. Şiirinde imgeyi merkeze alan Süreya; çağrışımlar, sözcük deformasyonları ve soyutlamalardan yararlanarak biçimi öne çıkarır. Biçim ve

özde yeni bireşimlere ulaşır, yeni anlatım olanakları yaratır (Perinçek ve Duruel, 1995: 126). Bu yeni bireşimler onun şiirini özel kılan en önemli parçalardır.”¹

Sözcük sapması, poetik etik açıdan doğru mu? Sözcük sapması, dil morfolojisi açısından doğru mu? Dil sapmaları yenilik mi farkındalık mı sanatsal zaaf mı?

“Üvercinka”, Üvercin kısmının güvercin kelimesinden “g” harfinin atılarak oluşturulmuş. “ka” ise bazı dillerde kadınlar için kullanılan bir ektir. Dil bilimcisi olmadan, dilin morfolojisine hâkim olmadan, sosyal antropolojiye hâkim olmadan sözcüklerle oynamak doğru mu? Bunu yapmak yenilik mi? Farkındalık olabilir. Poetik etiğe ve dilin temel morfolojisine aykırıdır. Bu tür çıkışlar, akademik malzeme üretir.

İkinci Yenicilerde çok anlamlılık var. Yaratılan yeni kelimeler, yeni imajları şifreler. Bu imajlar, okuyucunun aklını karıştırabilir. Derin düşünceye sevk edebilir. Yeni imaj şifreleri yeni bir şiir dili için güzel gelişmedir. Şair, her zaman toplumdan önce düşünür. Yeni şeyler bulan, yeni şeylerle dile katkı sağlayan şair, ustadır. Süreya, sapmaların ustası olmuştur.

“Gözistan”, “öpüşlük”, düşüncemsi”, “fenikeleştiren” gibi sözcük sapmaları; akademik cepheye malzeme açmıştır.

Sapmalar yaparken dilin semantiği ve fonetiğine uyumu var mıdır? Sanatsal zevk çok yönlüdür. Kapalı anlamlar, yeni anlam sapmaları yaparken fonetik ve sosyal morfolojik enkazlar bırakan Süreya’yı kutlayacak mıyız? Ritimsiz şiir olur mu? Fonetik bağları kopmuş, semantik göbeği kesilmiş sözcüklerle üst bir, üst çağrışımlar, üst anlamlar, üst şiir oluşur mu? Şiir formsal oyunlardan oluşmaz. Yapılan değişikliğin dil sosyolojisinde, dil antropolojisinde, sanatın metodolojik sıralamasında bir karşılığı olmalı. Güzel olmuş demek yetmiyor. Kimse de sorgulamadı.

Şiirin bir müziği ve bu müziğin bir ritmi, bir ahengi oluşmalıdır. Yapılan sapmalar, bu fonetik bağlamları desteklemelidir. Dolaylı anlatım yani şiirdeki çok anlamlılık ve estetik için önemlidir. Süreya, tarz sapmalarından sonra dolaylı anlatımı çok kullanmıştır.

İmaj üretmeyi önemseyerek yeni çağrışımlarla kalıcı bir şiir sunar Süreya. Bununla beraber geleneksel damardan Garip çizgisine, oradan İkinci Yenicilerin çizgisine gelen şairimizin temalarında da değişme oldu. Etkilendiği edebî geleneğin değişmesinde; fikrî cephesi, bireysel hayatı, dönemin psiko-sosyal olayları etkili olmuştur. Kimliği, doğduğu şehir, mezhebi, sistem, yaşadığı dönemin siyasi erki, onun bilinç ve bilinçaltı atlasını

1 Y. Alper, *Psikodinamik Açıdan Cemal Süreya ve Şiiri*, Özgür Yayınları, İstanbul 2009.

oluşturmuştur. İkinci Yeni edebiyat geleneğiyle beraber, şiirindeki sapmalar artmış. Önce edebî geleneği, sonra temaları, sonraları sözcükleri ve şiir dili değişmiştir.

Cinsel sapmaların patolojisine bakmalıyız. Cemal Süreya, bilinçaltı şairidir. Yaşadığını yazmıştır. Her şair, bilinç ile bilinçaltındaki temel verilerin birikimidir, beslenmesidir. Seküler hayat bağları güçlü bir şairimizdir. Hayatındaki psikolojik sapmalar onun tema haritasında da rol almıştır. Yaşadıkları çağrışımlarında, kapalı anlamlarında. Kıyısında yer aldığı ideolojik bağın kazandırdıkları da bunu perçilemiştir.

Süreya; Üvercinka'yı, *Beni Öp Sonra Doğur* ve diğerlerini de kısmen cinsel çağrışımlarla yazmış. Bunu yazarken kendi hayatının çağrışımlarını vermiştir. Bir diğer mesaj da başkaldırıdır. Toplumsal ahlaka, sosyal erklere karşı şiirsel saldırıdır. Sapkınlığının edebî izleği var. Hayat felsefesinden bilinçlice akıyor. Şiir kişisi somuttur, direk tenselliği verir. Platonik ya da manevi, mistik aşk yok.

Teni de farklı cinsel objelerle, imajlarla verir. "Boyun" estetize edilmiştir. Merkez odakta o var. Mahremlerinin şifresini verir. Şiirindeki leitmotifleri benzerdir. Erotizmi ya da başkaldırıcı çağrıştırır. Şiirindeki erotizm aynı zamanda onun sanata bakışını da verir. Keza Süreya şiiri, sosyo-politiktir. Kıyısında bulunduğu fikrin bilinçaltı sosyolojisini verir. Alegorik erotizme iten nedenleri farklıdır. İçgüdüsel yaklaşımda yaşadığı coğrafya, mezhebi, savunduğu fikir dünyası etkindir.

Simge ve ritim gibi şiirin önemli formlarına sadık kalır. Hatta erotizmi de simgelerle verir. Bunu da anekdotikle değil, poetik tutarlılıkla yapar. Fotografik pornografiyi de alegorinin anlamlandırılmasıyla anlayabiliriz. Bu saptırmaları yaparken söz dizimsel ve anlam bilimsel tavizler verir. Şiire yeni boyut kazandırsa da dil ve poetika enkaz oluşur. Kadını, teni, poetize ederken fonetik ve semantik zayıflığa düşer fakat kadını direk cinsel obje olarak sunmaz. Onun bilinçaltındaki fotografik pornografi kadını tenden ibaret değildir. Kadının dişiliği, sosyal kimliği, direnişi ve duruşuyla birleştirir. Devrimci ve iyi sevişen kadın figürü çizer.

Böylece bir kere daha boynunlayız sayılı yerlerinden

Birden nasıl oluyor sen yüreğimi elliyorsun

Aydınca düşünmeyi iyi biliyorsun eksik olma

Yatakta yatmayı bildiğin kadar²

2 Cemal Süreya, *Üvercinka*, YKY, Ankara 2010.

Üvercinka'da aşk, seksüeldir. Burada, devrimci ve sevişken bir kadın var. Edebiyat eleştirmenlerinin birleştiği nokta bellidir. Süreya'nın "bileşimci" yönü. Burada da aydın, sosyal, sevişen bir kadın çizer.

Cinselliği edebiyatın bir parçası kabul eder fakat *Beni öp sonra doğur beni*'de direk cinsel objeleri verir. Simgeci şairin cinselliği bu kadar açık vermesi ciddi sorundur. Şiir, üst çağrışımdır. Sosyolojik duvarları aşmayı düşünmüş olabilir. Onun şiirindeki cinsellik başkaldırı olabilir fakat usta şairlere düşen simgesel imajla sunmaktır.

*İşgalci bir aşk bu,
Samanlık sevişenin diyor
Başka şey demiyor.*

*Evime götürdüm yatağında
Kasığından öptüm seni*

*Başka evlerde karşılaştık
İliğinden öptüm seni*

*En sonunda caddelere çıkardım
Kaynağından öptüm seni³*

Erotizm arketipi şairde açıkça anlatılıyor. İmgeci bir şair için zayıf metinler. Çağrışımlar, simgesel imajlar yok. Şiirin normal formları da zayıf.

*Bir kadın canıma mercan sokuyor
Dayamış ağzıma memesini⁴*

"Dayamış ağzıma memesini" Bu dize, sapmanın aynasındaki şairi açıkça ele veriyor. Şiirsellikten uzak, direk seksüeli veren bir dize. Şairdeki gerçek erotizmi, tenseli veriyor. Oysa şair bunu imgesel anlatabilir, simgesel imajlarla verebilirdi. Ondaki başkaldırı şiirsel zayıflık yaratıyor. Şiirsel formları yok ediyor.

*Muhammed dermiş ki hediyeler veriniz
Cinsel tarafı düşün hediyelerdeki⁵*

İki dizedeki şiirsel zayıflıkla beraber, kullandığı dildeki basitlik onun ustalığına gölge düşürüyor.

Bir peygambere hitabı saygısızca. İronik tavrı, onun inanç rengini de veriyor. Etnik, siyasal, dinsel bağlamdaki düşünce atlası ortaya çıkıyor. Burada

3 *Beni Öp Sonra Doğur Beni*, YKY, s. 55.

4 *age.*, s.17.

5 *age.*, s. 17.

fütursuzca tavrındaki niyetlilik farklıdır. Buradaki ironik dehliz, onu sloganik ve fikri şiire kurban ediyor. Buradaki arketipiyle inanç sapmasını da aynı zamanda veriyor. Dinimizdeki hediyeleşmeyi, erotik odağa getirmesi ayrı tematik sapma, ayrı zihinsel sapma, ayrı formsal sapmadır. Toplumsal ve teolojik duvarlara başkaldırısı da sapmadır. Toplumsal ve dinsel değerlerin temasını ve doğasını kısıtladığını savunur. Bu yüzden kendince başkaldırı yapar. Bu sapması, onu yüceltir mi alçatır mı? Böyle düşünen kaç insan var? Karşılığı var mı? Bunun psiko-sosyal karşılığı var mı? Bunu yaparken, şiirsel formları kullanmamış. Simgesel imajlardan kaçınmış. Başkaldırısını poetik silahlarla güçlendirmesi ustaca olurdu.

*Kırmızı bir kuştur soluğum
Kumral göklerinde saçlarının
Seni kucağıma alıyorum
Tarifsiz uzuyor bacakların*

*Kırmızı bir at oluyor soluğum
Yüzümün yanmasından anlıyorum
Yoksuluz gecelerimiz çok kısa
Dörtnala sevişmek lazım.*

Şairin buna benzer çok şiiri var. İlişki, bedenle başlıyor, direk tenselliği veriyor. Tenselliğin öznesi bellidir, niyeti açıktır. Farklı olarak düşünen, bilinçli özne var. Makbul özne yok. Dönüştürücü ve değişimcidir. Kendi başkaldırısına uyumlu öznedir. Bunu tema sapmalarında işler. Şiirin formlarına bağlıdır. Bunu önemser. Fakat tema, sözcük, tarz sapmalarına baş vurur. Kendince yeni sözcükler yaratır, onlara kendince anlamlar katar. Buraya kadar güzel. Dil biliciliğini sorgulamaz. Dilin sosyal antropolojisini düşünmez. Kelimelerin etimolojik derinliğiyle ilgilenmez. Dil psikolojisi açısından değerlendirmez. Başkaldırılarını tekdüze bir mantıkla yapar. Kendi hesabına göre kurgular. Yenilik, tazelik peşindedir. Klişeleri sevmez. Alışılmışlığı aşmaya çabalar. Yıkıcılığı seçer. Bunu sanatsal gerçekliğin izlegine indirgemede başarılı olamaz. Yapıcı olma çabası kısmen havada kalır. Bu yüzden dil bilimcilerin, söz dizimlerindeki enkazına itirazı olur. Bu yüzden fonetik kısıtlılığı poetik enkaz oluşturur. Temalarındaki sapmaların sosyolojik sonuçlarını düşünmez. Biçimsel estetiğin ve anlamsal çok boyutluluğun izinden gider fakat Süreya'nın sözcük ve tema sapmaları dil, tema ve poetik kusurları beraberinde getirir.